

Димитар ДИМЕСКИ

СОФИСКОТО СОВЕТУВАЊЕ, СОЛУНСКИОТ КОНГРЕС И НАПОРИТЕ НА ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ ЗА РЕВИЗИЈА НА СОЛУНСКОТО РЕШЕНИЕ, 1903 ГОДИНА

Аспирациите на Кнежеството Бугарија кон Македонија во втората половина на 1902 година биле повеќе од очигледни. Прославата на 25-годишнината од Шипка ги зголемила апетитите на големобугарската државна политика кон Македонија. Таа дала значаен импулс за возвишување на санстефанските претензии.

Актуелната бугарска влада на д-р Стојан Данев, како и претходните владини кабинети, била строго потчинета, а со самото тоа и зависна од личниот режим на бугарскиот кнез Фердинанд Кобургшки. Притоа, клучна улога играл воениот министер, кој му бил директно потчинет на Фердинанд. Секако, нивниот однос кон македонското прашање содржи **санстефанска боја** изнијансирана од еден до друг владин кабинет. Затоа и не постои суштинска разлика помеѓу кнежескиот двор и бугарските владини кабинети по однос на големобугарските стратегиски цели кон Македонија. Без сомнение, понекогаш искрнувале извесни разијдувања помеѓу кнежескиот двор и некои бугарски владини кабинети, но само во поглед на методите на нивната „македонска“ политика.¹ Иста стратегиска политика кон Македонија гаела и Бугарската егзархија предводена од егзархот Јосиф I.²

„Додека кабинетите на Петко Каравелов и Стојан Данев ја претпочитале ВМОРО како фактор на револуционерното движење, дворецот низ некои институции, главно, Военото министерство и армијата, ги насочувал дејствата на ВК, на чие чело тогаш доаѓа резервниот генерал Иван Цончев“.³

Меѓутоа, она што е карактеристично за 1902 година лежи во фактот што кнезот Фердинанд Кобургшки, покрај контролата над ВМОК на Михајловски-Цончев, ја контролирал и МРО, поточно, нејзините базични тела, ЦК преку

¹ Cf. Д. Димески, Гоце Делчев, Скопје, 1994 г., 72-73.

² Стратешката цел на Бугарската егзархија предводена од егзархот Јосиф I, била „реализирање на Сан-Стефанска Бугарија по пат на долга и сестрана политичка и културна подготовка“. /Милен Михов, Българската Екзархия и Илинденско-Преображенското въстание, 1903 г., - 90 години Илинденско-Преображенско въстание, МНИ, София, 1994 г., 98).

³ Светлозар Елдџров, Българските правителства и ВМОРО (1896-1912 г.), -100 години Вътрешна Македоно-Одринска револуционна организација, МНИ, София, 1994 г., 74.

Иван Гарванов и Задграничното претставништво, особено составот Татарчев-Матов.⁴

„Во практика бугарскиот кнез ги реализирал своите планови во владата и во армијата по линија на Военото министерство. Во ВМОК тој дејствува низ генерал Иван Цончев, а во ЦК на ВМОРО низ проповедачот на тие идеи Иван Гарванов“.⁵

Оттаму, во улога на клучен координатор на Фердинандовата политика се јавува актуелниот воен министер, генералот Паприков.⁶ Неговата улога на поттикнувач на Горнодумајската авантура на генерал Иван Цончев, како и на Гарвановата политика за протежирање на прашањето за сеопшто востание во Македонија во 1903 година, е несомнена.

Оној момент кога имплантираното Горнодумајско „востание“ послужило како иницијална капцисла за донесување на солунското решение за сеопшто востание во Македонија во 1903 година, владиниот кабинет на д-р Стојан Данев на 31. 01/13. 02. н. стил 1903 година ги забранил двете конкурентски врховистички организации во Бугарија, ВМОК на Михаловски-Цончев и ВК на Хр. Станишев,⁷ бидејќи примарната цел на Фердинанд за иницирање на внатрешно сеопшто востание во Македонија била постигната, а тие станале непотребен баласт за меѓународната позиција на Кнежеството Бугарија.

Длабоката инволвираност на тогашните бугарски државни структури за ваквиот развој на настаните, не ги спречила, при неповолната меѓународна клима, да го остават македонскиот народ да гори во сопствениот пламен! Меѓутоа, едно не можеле да предвидат дека илинденската искра, неполн век подоцна, ќе доведе до создавање на независна македонска држава на дел од македонскиот национален и духовен простор.

Без никакво сомнение, Иван Гарванов и Иван Цончев, двајцата, наизглед лути соперници, се јавиле во улога на марионети на една иста големобугарска политика, вешто диригирана од ист центар. Меѓутоа, нивните надежи останале изневерени, бидејќи поинаквото следување на настаните доста отстапило од посакуваниот правец на нивниот строго фиксиран компас.

Иван Гарванов негувал добри односи со Бугарската егзархија и со бугарските владејачки кругови, коишто особено дошле до израз во времето на Тајното бугарско револуционерно братство.⁸ Врските никогаш не биле прекинати. Напротив, тие биле зацврстени и продлабочени, особено во втората половина на 1902 година. Така, Иван Гарванов бил мошне близок со Константин Селџобалиев, доверлив човек на егзархот Јосиф I. На сигнал на Иван Гарванов, К.

⁴ Сф. Д. Димески, Гоце Делчев, Скопје, 1994 г.

⁵ Нина Дюлгерова, ВМОРО низ призмата на Австро-унгарските интереси в края на XIX - началото на XX век, -100 години ВЪтрешна Македоно-Одринска организација, МНИ, София, 1994 г., 119.

⁶ Констатацијата се наметнува сама по себе. Сф. ф. 1056, 1058, 1060.

⁷ К. Пандев, Национално-освободителното движење в Македонија и Одринско, 1878-1903 г., София, 2000 г., 334-335;

Румен Пасков, Борис Сарафов (1872-1907 г.), София, 1996 г., 148.

⁸ Д. Димески, Македонското националноосвободително движење во Битолскиот вилает (1893-1903), Скопје, 1981 г., 215-216.

Селџобалиев ја започнал својата пропагандна кампања за враќање во Македонија на печалбарите од Цариград, во контекст на подготвувањето клима за сеопшто востание во Македонија во пролетта на 1903 година.⁹

Нов чекор во продлабочувањето на односите помеѓу ЦК на МРО и бугарските официјални органи претставувало востановувањето нова пракса за циркулирање на револуционерната пошта помеѓу ЦК на МРО во Солун со Задграничното претставништво во Софија преку Бугарското трговско агентство во Солун. Конкретно, писмата за ЦК испраќани од Задграничното претставништво во Софија и од останатите македонски револуционери стационирани во Кнежеството Бугарија, требало да бидат адресирани до д-р Неделко Колушев, секретар на Бугарското трговско агентство во Солун. Затоа актуелниот задграничен претставник Димитар Стефанов го известил Делчев на 26.08/8 септември н. стил 1902 година.¹⁰ Со право може да се претпостави, без оглед на шифрирањето, дека преку преписката многу тајни на МРО, во изворен вид, им станале достапни на бугарските владејачки кругови. Впрочем, улогата на Неделко Колушев при форсирањето на солунското решение за востание во Македонија најдобро го покажува тоа.¹¹

Уште не стивнала Горноцумајската провокација, а веќе Гарванов, тогаш во конфликтни односи со генералот Цончев, го испратил Спас Мартинов во Софија, од името на ЦК на МРО, да почне преговори со ВМОК на генералот Иван Цончев за нормализација на односите. Во преговарачката делегација на МРО, покрај Спас Мартинов, влегле уште актуелниот задграничен претставник Димитар Стефанов и Владимир Руменов.¹² Ова се случило непосредно пред враќањето на подрумските заточеници Христо Матов и Христо Татарчев, односно, пред нивното приграбување на Задграничното претставништво во Софија. Очигледно, проработила кнежеската политичка кујна.

Околу настанувањето на Горноцумајското „востание“ Ѓорче Петров ја дава следнава оценка: „Кога заминаа првите нивни чети требаше да се разбијат, но господареа елементи што гледаа инаку: Гарванов внатре, а овде луѓе умерени, меки, а имено, Станишевци и Карајовов. Исти такви беа и Стефанов

⁹ Къмъ борбитъ въ югозападна Македония (кичевско, битолско, леринско, преспанско, дебръско). По спомени на Л. Джеровъ, Г. п. Христовъ, А. Андреевъ, Г. Папанчевъ и Л. Димитровъ, МНИ, Софија, 1926 г., кн. 4, 109.

Сf. Д. С., Страници от миналото. Кратки бележки из револуционните борби на македонският народ, В. Илинденското възстание, -сп. Македонско дело, г. 3/ бр. 60, 25 февруари 1928 г., 15;

Спомени на Сл. Арсов и др., Култура, Скопје, 1997 г., 81.

Ѓорче Петров тврди: „Рано-рано, веднаш по врховистичкото востание, Гарванов праќа циркулар за да се приберат сите печалбари во своите домови, зашто ќе има востание“. (f. Петров, Спомени-кореспонденција, Скопје, 1984 г., 167-168)

¹⁰ Писмо на Д. Стефанов од 26. VIII. 1902 г., (31), -Гоце Делчев, Спомени-документи-материали, Софија, 1978 г., 335.

¹¹ Улогата на Н. Колушев е разоткриена во извештајот на серскиот трговски агент на БТА од 1904 година -адресиран до Фердинанда.

Сf. Румен Пасков, Борис Сарафов, биографија, Софија, 1996 г., 146-147.

¹² „Илинденъ“, Спасъ Мартиновъ, Иллюстрация Илинденъ, Софија, 1(101), 4.

¹³ Д. Димески, Гоце Делчев, Скопје, 1994 г., 132, ф. 866.

и Делииванов. Зар тие луѓе беа за таква лута борба со Цончевците? А кога последниве ги зеао позициите, беше веќе доцна...И така востанието стана, не можеше да се сопре“.¹³

Аферите, посебно оние од 1902 година, придонесле за влошување на состојбата во Македонија, особено во Битолскиот вилает. Тие биле проследени со османлиски репресалии, гарнирани со обезоружителни акции.¹⁴

Од друга страна, султанските реформи олицетворени во т.н. Упатства за вилаетите во Европска Турција од крајот на 1902 година, послужиле само за замаглување на несносната положба на македонските народни маси пред очите на меѓународната, пред сè, европска јавност. Оттаму, нешто подоцна, во 1903 година, европската дипломатија ќе ѝ ги наметне на Османлиската Империја Февруарските (Падарски) реформи, а потоа и познатите Мирџштегски реформи, со основна цел, да го разбие кризниот амбиент во Македонија.

Нов, значаен момент, кој довел до натамошно заслабнување на демократските сили на македонското револуционерно националноослободително движење предводени од Гоце Делчев и Ѓорче Петров, претставува доаѓањето на Христо Матов и Христо Татарчев во ноември 1902 година за задгранични претставници на МРО во Софија, Кнежевство Бугарија.¹⁵

Оската Гарванов-Лозанчев внатре, и тандемот Татарчев-Матов надвор, неминовно ги туркале настаните кон востание во Македонија.

Несомнено, централистичката поставеност на МРО го потенцирала значењето на нејзините стожерни форуми: Централниот комитет и Задграничното претставништво. А како тие форуми се нашле во рацете на луѓе туѓи на нормалниот, природен процес на развој на движењето, при отсуство на поефикасен инструментариум за контрола и ограничување на нивното севластие, неминовно било наметнување на нивната сопствена волја во унисон со нивните интереси. Дури и таков авторитет, како Гоце Делчев, со крупни заслуги за ослободителното движење, не можел да го промени таквиот тек на настаните. Не случајно, нашиот еминентен логичар Ѓорче Петров ќе истакне: „Личниот елемент изигра голема улога, и, тој, можеби, е главниот виновник за востанието“.¹⁶ Во конкретниов случај, се разбира, личниот фактор не бил единствен носител на настаните, но никој не може да му ја одрече улогата на фитил, кој довел до востаничка експлозија!¹⁷

Интересно е што улогата на личниот фактор ја почувствувал и Ѓорче Петров врз сопствениот грб уште во декември 1902 година, кога му била укинатата материјалната издршка од Задграничното претставништво на МРО.¹⁸ Македонската самостојна позиција го довела Ѓорче Петров до вкрстен оган на цончевисти, сарафисти и врвните тела на сопствената Организација.¹⁹ Зго-

¹⁴ Д. Димески, Аферите во Битолскиот вилает (1895-1903 г.), Скопје, 1993 г.

¹⁵ Д. Димески, Гоце Делчев, Скопје, 1994 г., 132.

¹⁶ Ѓ. Петров, Спомени-кореспонденција, Скопје, 1984 г., 167.

¹⁷ Д. Димески, Гоце Делчев, Скопје, 1994 г., 133.

¹⁸ К. Пърличев отказва да изплаќа издржќка на Ѓорче Петров. (26. Писмо од декември 1902 г. адресирано до Хр. Матов). -36 години във ВМРО. Спомени на Кирил Пърличев, София, 1999 г., 397.

¹⁹ Ѓорче Петров, Спомени-кореспонденција, Скопје, 1984 г. Cf. ф. 1033.

ра на тоа, бил на нишан и на бугарските владејачки кругови.²⁰

Христо Матов и Христо Татарчев, веднаш по своето доаѓање во Софија, презеле чекори за помирување со врховистите. Гоце Делчев со индигнација ги следел овие умилкувачки игри со врховистите, кои, по Горноџумајското „востание“ и Ан. Јанковата турнеја во Југозападна Македонија, бездруго, воделе кон затапување на револуционерната острица на македонското револуционерно националноослободително движење.²¹

На дипломатски план, д-р Хр. Татарчев и Хр. Матов веднаш отстапиле од дотогашната пракса. Првата декемвриска средба лично ја анимирал актуелниот бугарски премиер д-р Стојан Данев, при што, во домашна атмосфера го пречекал првиот експретседател на МРО и тогашен задграничен претставник Христо Татарчев, кој, во присуство на кнезот Фердинанд Кобургшки, реферирал дека „се неминовни акциите во текот на идната година“.²² Евидентно, колаборација постоела.

Втората декемвриска средба ја реализирале двајцата задгранични претставници Татарчев и Матов со рускиот министер за надворешни работи, грофот Ламсдорф на 15/28 декември н. стил 1902 година во Софија, при што му ја доставиле познатата промеморија.²³ Затоа, на неколку окружни конгреси по Илинден (Струмичкиот, Прилепскиот, Серскиот) „сите овие постапки од дипломатски карактер на Матов и Татарчев се осудија записнички“.²⁴

Преговорите за помирување со врховистите покренати од поранешните подрумски заточеници и актуелни задгранични претставници на МРО, Христо Татарчев и Христо Матов, паднале во сенка, кога ЦК на МРО го покренал кардиналното прашање за дигање востание во Македонија во пролетта 1903 година.²⁵

ЦК на МРО посериозно се ангажирал околу ова прашање во декември 1902 година. За неполн месец испратил два циркулара, сврзани за прашањето за востание. Постојат сериозни индикации дека сето тоа било координирано од ист центар.

Првиот циркулар што Јане Сандански, преку Серското окружно раководство, го добил околу 11/24 декември н. стил 1902 година во с. Ловча,²⁶ срамежливо ја навестил можноста за востание. Следела остра писмена негативна реакција на Јане Сандански до ЦК на МРО, по претходна сондажа на мислењето на мелничките и разлошките револуционери.²⁷

²⁰ Cf. Ѓ. Петров, Спомени-кореспонденција, Скопје, 1994 г. ;

Д. Димески, Гоце Делчев, Скопје, 1994 г., 76.

²¹ Д. Димески, Гоце Делчев, Скопје, 1994 г., 133.

²² Д-р Христо Татарчев, Спомени-документи-материали, Софија, 1989 г., 112.

²³ Средбата била реализирана во недела.

Cf. Евтим Спространов, Дневник, I, МНИ, Софија, 1994 г., 207.

Д. Димески, Гоце Делчев, Скопје, 1994 г., 134.

²⁴ Горче Петров, Спомени-кореспонденција. ., 165.

²⁵ Д. Димески, Гоце Делчев, Скопје, 1994 г., 134.

²⁶ Спомени на Јане Сандански, Скопје, 1951 г., 31-33.

²⁷ Ibidem, 33.

Cf. Иван Катарциев, Борба до победа, I, Пирин се буди, Мисла, Скопје, 1983 г., 555-556.

Конечно, со вториот циркулар на ЦК на МРО, тн. Окружно од 24.12/ 6 јануари н. стил 1903 година (вторник, Бадник) бил свикан Солунскиот конгрес на МРО за 2.1/15 јануари н. стил 1903 година за да го разгледа и разреши прашањето за кревање востание во Македонија во пролетта 1903 година.²⁸ За ова прашање претходно биле сондирани и задграничните претставници.²⁹

За вжештување на декемвриската атмосфера посебно придонесол ВМОК на Михајловски-Цончев со испраќање на два конфидендални циркулара. Со првиот циркулар датиран на 10/23 декември н. стил 1902 година биле повикани офицерите од македонско потекло, најдоцна до 15/28 февруари н. стил 1903 година, да се изјаснат за демисионирање од бугарската армија, со намера да се вклучат во подготовките на востание во Македонија во пролетта 1903 година, се разбира, во врховистичка режија.³⁰ Уште во м. ноември 1902 година софискиот „Дневник“ шпекулирал дека околу 1000 души „офицери-Македонци“ ќе поднесле оставки поради „лошата положба на својата татковина“.³¹

Несомнено, се наметнува каузалната врска помеѓу декемвриските чекори на ЦК на МРО со оние на генерал Цончев. Во секој случај Цончевите декемвриски акти му ја олесниле задачата на Иван Гарванов. Новосозададената клима толку многу ги охрабрила Гарванов и Лозанчев што тие, во пресрет на Бадничкото „окружно“, почнале со приватни писмени сондажи на видни македонски револуционери, посебно, во бугарската метропола Софија.³²

Во меѓувреме, на овој план се активирал дури и лично самиот егзарх Јосиф I. Него почнале да го убедуваат „сериозни и компетентни“ личности „дека треба да стане востание, за да се забрза автономијата на Македонија“.³³ Оттаму прои-злегува серијата средби на егзархот Јосиф I со „австрискиот, рускиот и англискиот пратеник“ на 25, 26 и 27.XII/ 7, 8 и 9 јануари н. стил 1903 година во Цариград.³⁴

Јанса го обзела Гоце Делчев од провокативната иницијатива на ЦК на МРО. Тој такво нешто можел да очекува од врховистите, но не и од сопствената Организација. А еве сега, Иван Гарванов го иницирал судбинското прашање за иднината на делото, со што, всушност, го фрлил јаболкото на раздорот.³⁵

Очигледно, Софиското јануарско советување (1903 г.) на позначајните македонски револуционерни кадри поминало низ три етапи, односно, било реализирано во три сесии.³⁶

²⁸ Д. Димески, Гоце Делчев, Скопје, 1994 г., 134.

²⁹ Ibidem.

³⁰ Национално-освободителното движение на македонските и тракийските Българи, т. 2, Софија, 1995 г., 296.

³¹ Евтим Спространов, Дневник, I, Софија, 1994 г., 187.

³² Сф. Горче Петров, Спомени-кореспонденција., 169.

³³ Милен Михов, Българската Екзархия и Илинденско-Преображенското въстание, -90 години от Илинденско-Преображенското въстание, МНИ, Софија, 1994 г., 99.

³⁴ Ibidem.

³⁵ Д. Димески, Гоце Делчев, Скопје, 1994 г., 134.

³⁶ За постоење на неколку сесии сведочи и исказот на Христо Силјанов.

„Јас присуствував на некои од тие паметни советувања“. (Хр. Силяновъ, Освободителните борби на Македонија, I, Софија, 1933 г., 202)

Првите две, на кои бил присутен и Гоце Делчев,³⁷ се одржале во првата декада на јануари 1903 година во Софија во предвечерјето на Солунскиот јануарски конгрес на МРО, а последната, трета сесија, по завршувањето на Солунскиот конгрес, кон крајот на месец јануари 1903 година.³⁸

Иницијатор на првата сесија на Софиското јануарско советување бил лично Гоце Делчев.³⁹ Средбата била реализирана во зградата на Хр. Станишевиот ВМК, на ул. „Цар Симеон“ во Софија, на 5 и 6 јануари (Коледе) 1903 година.⁴⁰ Присуствувале: Гоце Делчев, Ѓорче Петров, Борис Сарафов, Христо Татарчев, Христо Матов, Кирил Прличев,⁴¹ Христо Силјанов, Константин Антонов-Вжлчо,⁴² Сава Михајлов,⁴³ Пере Тошев,⁴⁴ како и Хр. Станишев и Т. Карајовов.⁴⁵ Повод за средбата: можни компликации по Горноџумајското „генералско востание“, како и првиот декемвриски циркулар на ЦК на МРО во кој била загатната можноста за востание во Македонија. При тоа, била прифатена Г. Делчевата антивостаничка порака. Во контекст на тоа биле прифатени Г. Делчевите предлози: во пролетта на 1903 година да се свика заеднички конгрес на Струмичкиот, Серскиот и Солунскиот револуционерен округ, како и да се почне со динамитни „атентати во места во кои нема Организација“.⁴⁶

Согласно Бадничката инструкција од 6 јануари 1903 година, задграничните претставници Татарчев и Матов ја иницирале втората сесија на Софиското јануарско советување, којашто, без сомнение, била одржана во Задграничното претставништво на МРО во Софија.⁴⁷ Симболичниот еднеделен период од праќањето на циркуларот на ЦК на МРО до фиксираниот термин за почеток на Солунскиот јануарски конгрес, што се протегал од божиќните празници до православна Нова Година, очигледно, намерно бил темпиран за да се оневозможи поширока акција за одложување на општиот конгрес на МРО. Всушност, самото Софиско јануарско советување требало да има формален карактер за да се смират духовите. Демократската наметка за божемна до-

³⁷ Г. Делчев заминал во Македонија на 7/ 20 јануари н. ст. 1903 година, по вечерата на 6/ 19 јануари (Водици) во домот на Хр. Татарчев.

Cf. Хр. Татарчев, Спомени-документи-материали, Софија, 1989 г., 123.

³⁸ Писмо от Задграничното представителство на ВМОРО (Кирил Прличев) до Михаил Герджиков., Софија, 12 јануари (ст. стил) 1903 г. -Д-р Хр. Татарчев, Спомени-документи-материали, Софија, 1989 г., 233 (24)

³⁹ Cf. Никола Зографов за Гоце Делчев,-Хр. Андонов Полјански, Гоце Делчев, III, Скопје, 1972 г., 104.

⁴⁰ Спомени на Д. Груевъ, Б. Сарафовъ и Ив. Гарвановъ, МНИ, Софија, 1927 г., 76.

⁴¹ Кирил Прличев (Охрид, 1875 г. -1944 г.)

Македонски револуционер. Син на Глигор Прличев.

⁴² Спомени на Д. Груевъ, Б. Сарафовъ и Ив. Гарвановъ., 76.

⁴³ Сава Михајлов (с. Мачуково, Гевгелиско, 1877 г. -1905 г.)

Македонски револуционер. Во безизлезна ситуација, опколен од турски аскер, се самоуби-ва (со отров) кај с. Смол, Гевгелиско, во март 1905 година.

⁴⁴ Cf. Хр. Андонов Полјански, Гоце Делчев, Скопје, 1972 г., III, 104.

⁴⁵ Тоа само по себе се подразбира, бидејќи Советувањето почнало во зградата на Хр. Станишевиот ВМОК. (Цит. Спомени на... Б. Сарафовъ., 76.)

⁴⁶ Хр. Андонов Полјански, op. cit., III, 104.

⁴⁷ Cf. Д. Димески, Гоце Делчев, Скопје, 1994 г., 134.

бронанерност на ЦК на МРО да го чуе мислењето на сите позначајни организациони личности пред да настапи на Солунскиот конгрес со споменатата иницијатива, всушност, служела да ги засенчи очите пред вистинската одлука. Бездруго, од Софиското советување се очекувала формална поддршка, а, во случај на негативен одговор, да се замижи пред него, да се затаи вистинската проценка на Советувањето, коешто и се случило на Солунскиот јануарски конгрес од 1903 година.⁴⁸

Почетокот на II сесија на Софиското советување може да се датира најрано на 8 јануари 1903 година.⁴⁹ Биле присутни најмалку 20 учесници, меѓу кои и мислечките личности на МРО. Со тоа Софиското советување квалитативно го наткрилува Солунскиот конгрес, без оглед на фактот што било лоцирано на слеп колосек. Покрај посочените учесници од I сесија, во втората сесија зеле учество уште и Михаил Герциков,⁵⁰ Тома Давидов, Славчо Ковачев, Никола Пушкарров,⁵¹ Никола Наумов, Димитар Стефанов.⁵² По покренатото основно прашање за скорешно востание во Македонија, дошло до евидентна поларизација на силите. На една страна се издиференцирале противниците на предвремено востание предводени од Гоце Делчев и Ѓорче Петров, а на друга, приврзаниците за востание, чии главни протагонисти биле Христо Матов и Христо Татарчев. Единствено, Пере Тошев бил неутрален, под претекст дека како новодојден не ги познава добро состојбите на работите.⁵³ Тогаш, Гоце Делчев и Ѓорче Петров исфрлиле нова, подинамична концепција за натамошна борба: „Ние препорачуваме да се измени тактиката на дејствувањето на четите“. Всушност, тие се залагале за „перманентно востание, без да е формално објавено востание...Една слична борба не е од помала важност отколку едно прокламирано востание, зашто таквата борба може долго да трае“. (Ѓ. Петров)⁵⁴ Така, според Ѓ. Петров, „востанието е моќно средство на Организацијата, но само додека е идеал кон кој се стремиме. Бев убеден дека стана ли тоа ‘реал’, веднаш по востанието ќе се јави разочарување. И навистина, така излезе“.⁵⁵

Гоце Делчев самоуверено истакнува дека и од практични причини борбата треба да се води со „најголема економија на средства и сили“.⁵⁶

⁴⁸ Ibidem.

⁴⁹ Најмалку два дена биле потребни Окружното да стигне од Солун.

⁵⁰ М. Герциков не бил во можност да присуствува на I сесија. Тогаш, во Одринско се заложил на претстојниот Солунски конгрес од Одринскиот округ да се делегира Велко Думев.

Сф. Спомени на Ив. Х. Николов, Д. Груев, Б. Сарафов, Ј. Сандански, М. Герциков, д-р Хр. Татарчев, Култура, Скопје, 1995 г., 305-306.

⁵¹ Никола Пушкарров (Пирдоп, 1874 г. -1943 г.) Истакнат револуционер вклучен во македонското ослободително движење.

⁵² Сф. Д. Димески, Гоце Делчев, Скопје, 1994 г., 135, ф. 879.

Иако, кај Ѓ. Петров и Хр. Силјанов фигурира и Иван Хаџи Николов, самиот корифеј тоа индиректно го негира. (Сф. Хр. Шалдев, Изв. записките на Ив. х. Николов, Архив на ИНИ, сл. IV. 317, 77.)

⁵³ Д. Димески, Гоце Делчев, Скопје, 1994 г., 135.

⁵⁴ Ibidem.

⁵⁵ Ibidem, 135, ф. 885.

⁵⁶ Ibid., 136, ф. 886.

Копјата се кршеле околу двете спротивставени концепции. Наизглед компромисната формула за „засилени партизански дејства“⁵⁷ покажала дека, иако повеќето присутни инклинирале кон Матов и Татарчев, сепак, по силата на Ѓ. Петровите и Г. Делчевите аргументи, се префрлиле на нивна страна.⁵⁸ Меѓутоа, тоа била срамежлива победа на страната што губи, без никакви практични ефекти, бидејќи нејзината антивостаничка порака свесно била премолчена на Солунскиот конгрес од претседателот Иван Гарванов.⁵⁹

Солунскиот јануарски конгрес на МРО бил монтиран конгрес во режија на Иван Гарванов и неговите блиски соработници. Целта била на најбезболан начин да се санкционира просирната намера на оската Гарванов-Лозанчев и тандемот Татарчев-Матов за дигање востание во Македонија. Затоа има спорен легитимитет.

Конгресот бил одржан на 2, 3 и 4. I/15, 16 и 17 јануари н. стил (четврток, петок и сабота) 1903 година⁶⁰ во физикално-математичкиот кабинет на Солунската егзархиска машка гимназија „Св. Кирил и Методиј“ во Солун.⁶¹

Тридневното заседание требало да даде привид на демократски дискурс по кардиналната тема. Учествовале 17 конгресисти. ЦК го претставувале: Иван Гарванов, Спас Мартинов и Димитар Мирчев. Конгресисти станале и двајца „заслужни дејци“, тукушто ослободените од неколкугодишно османлиско заточение, штипските револуционери Христо Поп Коцев и Тодор Лазаров.⁶² Главнината ја сочинувале претставници од „12 реони“ и тоа: „Од Цариградскиот“⁶³ Никола Петров, од Одринскиот Велко Думев,⁶⁴ од Серскиот Лазар Димитров, од Кукушкиот (Христо) Влахов, од Солунскиот Иван Сапунаров, од Гевгелискиот (Никола) Хрлев, од Воденскиот Димитар Занешев, од

⁵⁷ Хр. Сиљановъ, *op. cit.*, I, 207.

⁵⁸ Д. Димески, Гоце Делчев, Скопје, 1994 г., 136, ф. 888.

⁵⁹ *Ibidem*, 136.

Сф. Ѓ. Петров, Спомени-кореспонденција., 1984 г., 179.

⁶⁰ Л. Милетич, Конгресното решение в Солун, да стане вјстанието през пролетта на 1903 г. (Из протокола...), сб. Илинденъ, София, 1921 г., 5-6.

⁶¹ Јордан Ванчев, Солунската гимназија от 1880 до 1913 г. „Пламъкът на Солунския светилник, София, 1970 г., 83.

⁶² „За него не постоело ништо друго, освен Македонија“. (Тодоръ Лазаровъ /1869-1912 г. /, -Ил. Илинденъ, София, 1932 г., г. 5/кн. 2/42, 4)

⁶³ Неоснован е сомнежот на М. Пандевски за постоење на Цариградскиот комитет на МРО. Според него, „таков реон во пределите на ТМОРО не постоел, зашто Цариград бил надвор од територијата на Организацијата“. (М. Пандевски, Македонското ослободително дело во XIX и XX век, т. 2, Илинденското востание, Скопје, 1987 г., 185-186).

Меѓутоа, во шифрираното писмо од ЦК во Солун упатено до Задграничното претставништво во Софија, се акцентира: „Им пишавме во Костур да им се јават на своите во Цариград, да се потчинуваат на тамошното управно тело, бидејќи од Цариград ни пишуваат дека не ги слушаат“. (Цит. писмо бр. 32 од 29. 08. 1902, -од Света Гора /Солун/ за браќата во Висока /Софија/. -Гоце Делчев, Спомени, документи, материали, София, 1978 г., 336). Да не било така, веројатно Иван Гарванов немало да си става трн во здрава нога, бидејќи и онака сериозно била оспорувана легитимноста на Солунскиот јануарски конгрес.

Сф. Д. Димески, Солунскиот конгрес на МРО, 1896 г. -Историја, Скопје, 1985 г., г. XXI/ бр. 2, 93.

⁶⁴ Велко Думев (Воден, 1874 г. -1945 г.) Македонски револуционер. Подоцна во редовите на Ванчо Михајлов.

Велешкиот (Тодор) Пејков, од Скопскиот (Димитар) Ганчев, од Струмичкиот (Иван) Ингилизов, од Битолскиот (Анастас) Лозанчев и од Радовишкиот Георги Варналиев. Отсуствуваат поканетите претставници од Штип и Тиквеш.,⁶⁵ Од нив, во најголем број, биле поканети по наизглед случаен избор, но без друго, по вкусот на Иван Гарванов. Само тројца од нив, Лазар Димитров, Димитар Ганчев и Велко Думев, биле потврдени од сопствените окружни комитети (Серскиот, Скопскиот и Одринскиот) при што им биле наложени соодветни инструкции, по кои постапил, единствено, серскиот делегат Лазар Димитров.⁶⁶

Посебно биле поканети Гоце Делчев⁶⁷ и Глигор Стефанов Попев,⁶⁸ кои не присуствувале на Конгресот. Надвор од видокругот на Иван Гарванов останале корифеите и повидните револуционери. Трите релевантни окрузи, Битолскиот, Серскиот и Одринскиот, симболично биле застапени со по еден претставник. Само тројца конгресисти биле трговци, а останатите биле просветни работници (професори и учители).⁶⁹ Паѓа в очи што тоа биле второстепени и третостепени личности, со што била овозможена перфидна манипулација. Всушност, била инсценирана „конгресна“ драма во три чина, во препредена режија на Иван Гарванов. Дотогаш, Анастас Лозанчев се јавил во улога на главен актер. Имало неколку суфлери, а останатите биле обични статисти, со исклучок на „опозиционерот“ Лазар Димитров.

Од конгресниот протокол се гледа дека ЦК (ЦМОК) за повод за свикување на Солунскиот конгрес го зел „Горноцумајско-Петричкото востание“. Притоа, ја имал предвид и „опасноста од нови обиди за востание“, како и „интересот на европската дипломатија за нашето народно дело“.⁷⁰

За претседател на Конгресот бил избран Иван Гарванов, а за секретар Димитар Мирчев,⁷¹ поранешни први луѓе на спогодбено згаснатото Тајно бугарско револуционерно братство. Од скудниот конгресен протокол,⁷² компариран со бледите мемоарски податоци на неколкумина учесници на Конгресот, како Христо Поп Коцев, Велко Думев, Лазар Димитров, Иван Ингилизов, Анастас Лозанчев,⁷³ се добива скромна претстава за текот на Конгресот. Во

⁶⁵ Л. Милетич, Конгресното решение в Солун. . /Из протокола. . /, 5-6.

⁶⁶ Ан. Лозанчевъ, Защо бѣхъ за възстание, Ил. Илинденъ, София, 1937 г., IX/ кн. 3(83), 8.

⁶⁷ Поопширно: Д. Димески, Гоце Делчев, Скопје, 1994 г., 136-138.

⁶⁸ Б. Мирчев, Спомени на някои активни дейци. . /Попев/, 505.

⁶⁹ Cf. М. Пандевски, Македонското ослободително дело во XIX и XX век. Скопје, 1897 г., т. 2, 185.

⁷⁰ Л. Милетич, Конгресното решение. ., 5.

⁷¹ Cf. Д. Димески, Гоце Делчев, Скопје, 1994 г., 81.

⁷² Л. Милетич, Конгресното решение.., 5-6.

⁷³ Хр. Коцевъ, Пред прага на 1903 г., сб. Илинденъ, София, 1921 г., 41-51;

Хр. Коцевъ, Неотложно ли бѣ възстанието презъ 1903 г.?, сб. Илинденъ, София, 1924 г., 28-34;

Велко Думевъ, Къмъ съобщението „Изъ протокола на извънредния таенъ револуционеренъ Македоно-Одрински конгресъ на 4 януарий 1903 г. ., сборникъ Илинденъ, София, 1926 г., 111-114;

Къмъ борбитѣ. . /Л/Димитровъ/, МНИ, София, 1926 г., кн. IV, 108-109;

Ан. Лозанчевъ, Защо бѣхъ за възстание.., 8-9.

секој случај, Иван Гарванов целосно го реализирал однапред смисленото сценарио.

Манипулациите од типот дека меѓународната клима била позитивна, дека францускиот пратеник преферирал масовно движење за да се дадат пошироки права, дека ако востанието издржи две недели Бугарија ќе влезе во војна, дека ќе се обезбеди доволно оружје и сл. -го привлекле вниманието на конгресистите.⁷⁴ Сето тоа Гарванов го „гарнирал“ со картичката на генерал-мајорот Стефан Паприков, актуелен кнежески воен министер, упатена до Борис Сарафов, во која „го молел“ да не се пропушта погодниот момент за востание во Македонија, дека зад него ќе застане Кнежеството Бугарија со објавување војна на Турција.⁷⁵ Слична изјава презентирал и Лозанчев, истакнувајќи дека за тоа бил овластен од Неделко Колушев, актуелен секретар на Бугарското трговско агентство (БТА) во Солун.⁷⁶ Во прилог на востаничката опција биле презентирани паничните реакции на Костурчаните, на Славчо Ковачев, на Христо Чернопеев⁷⁷ и сл., како и Цончевиот повик за пролетно востание, којшто знатно ги вознемирил духовите на конгресистите.⁷⁸ Според Велко Думев, силен ефект имало и писмото на Даме Груев, кој тогаш робјашел во Подрум Кале. Кон ова единствено тврдење на В. Думев за писмо на Д. Груев треба да се пријде со голема резерва, бидејќи постои можност за обид на В. Думев да ја минимизира сопствената одговорност.⁷⁹ Од друга страна, бегло било поминато преку критичкото писмо на Јане Сандански упатено до ЦК на МРО, како и преку кусата антивостаничка порака на Гоце Делчев адресирана до Конгресот.⁸⁰

Без сомнение, пресудно било излагањето на Анастас Лозанчев, претседател на II (Битолски) револуционерен округ. Притоа, Лозанчев, неовластен од никого, ја драматизирал безбедносната ситуација во најподготвениот округ (пр. само пушки: 7 илјади) во најцрни бои, сугерирајќи востаничка разврска.⁸¹ Единствен, кој се спротивставил на таа опција бил Лазар Димитров, кој гласал против, па, сепак, го потпишал протоколот за „еднодушна“ одлука.⁸²

На 3/16 јануари н. стил (петок) 1903 година во 11 часот и 20' се пристапило кон гласање по прашањето за дигање на востание во Македонија напролет, при што „сите еднодушно гласаа во позитивна смисла“.⁸³ Ова покажува дека

Cf. Мерсия Макдермот, За свобода и совршенство. Биографија на Јане Сандански, Софија, 1987 г., 110.

⁷⁴ Cf. Национално-освободителното движење на македонските и тракийските Българи, МНИ, Софија, 1995 г., т. 2, 304.

⁷⁵ М. Пасков, Борис Сарафов, Софија, 1996 г., 146-147.

Cf. ф. 1061.

⁷⁶ Ibidem, 147.

⁷⁷ Cf. Горче Петров, Спомени-Кореспонденција, Скопје, 1984 г., 168-169.

⁷⁸ Хр. Коцевъ, Пред прага на 1903 г., сб. Илинденъ, Софија, 1921 г., 45.

⁷⁹ В. Думевъ, Къмъ съобщението... , сборникъ Илинденъ, Софија, 1926 г., 112.

⁸⁰ М. Макдермот, За свобода и совршенство. , Софија, 1987 г., 110.

⁸¹ Cf. Ан. Лозанчевъ, Защо бѣхъ за възстание. , 8-9.

Притоа, Лозанчев наведува 18 „аргументи“ за својата одлука.

⁸² Хр. Коцевъ, Пред прага на 1903 г., сб. Илинденъ, Софија, 1921 г., 46.

⁸³ Л. Милетич, Конгресното решение. , сб. Илинденъ, Софија, 1921 г., 6.

пресилниот притисок не го издржал ни Лазар Димитров, кој гласал против, па, на крајот, го потпишал протоколот за „еднодушна одлука“. Наредниот ден, на 17 јануари 1903 година (сабота) Конгресот, во 5 часот и 30' попладне, откако било решено востанието да биде „сеопшто-стратешко“, ја завршил својата работа.⁸⁴ По таков начин овој блед, анемичен, фингиран Солунски конгрес, на самиот старт на 1903 година ја донесол својата, несомнено, историска одлука.

И кога, по завршувањето на Конгресот, Иван Гарванов (псевд. Давид), заедно со Велко Думев (Орлеански), ќе се најдат, кон крајот на јануари 1903 година во Софија,⁸⁵ каде, на третата, последна сесија на Софиското јануарско советување, мавтајќи со конгресното решение, со сесрдна поддршка на задграничните претставници Татарчев и Матов, ќе ги придобијат колебливците за својата кауза,-поразот на демократските сили бил на повидок. Навистина, борбата, овојпат за ревизија на солунското решение, продолжила, но неизвесноста за нејзиниот краен исход станувала сè помала.⁸⁶

За ваквата разврска особено придонесло и новото интернирање на Ѓорче Петров, овојпат, во Казанлак.⁸⁷

Во ова време, Гоце Делчев веќе се наоѓал во внатрешноста на родната Македонија.

Енигматично е прашањето: Зошто Гоце Делчев не ја искористил можноста за присуство на Солунскиот јануарски конгрес на МРО од 1903 година, иако добил уредна покана, во својство на подвижен член на ЦК?⁸⁸

Можни се неколку одговори, но кој е вистинскиот?

Според Ѓорче Петров, „оваа програма сакавме со Гоце Делчев да ја разгласиме внатре и не верувавме дека гарвановци ќе успеат“.⁸⁹ Дали ова имплицира претходен Г. Делчев договор со Ѓорче Петров да се бојкотира Солунскиот јануарски конгрес, поточно, Гарвановата политика? Можно е. Се знае дека во ЦК на МРО главни носители на новата, востаничка линија биле Иван Гарванов (претседател) и Димитар Мирчев (секретар), поранешни водачи на згаснатото „Револуционерно“ братство.⁹⁰ Дали Гоце Делчев можел со нив да најде заеднички јазик? Секако, не!

На чело на антивостаничката струја во македонското револуционерно националноослободително движење застанал Гоце Делчев. Тој бил цврсто убеден дека битката треба да се извојува внатре, во Македонија, преку преточување на новата концепција на борба во пракса. А со кого можел најдобро да го стори тоа, ако не со серските револуционери, кои просто ги голтале Г. Делчевите идеи! Затоа, на 20 јануари 1903 година Гоце Делчев се упатил кај нив,⁹¹ па, ако се из земе краткотрајната солунска епизода, останал со нив до

⁸⁴ Ibidem.

⁸⁵ Cf. ф. 1093.

⁸⁶ Cf. Д. Димески, Гоце Делчев, Скопје, 1994 г., 136-142.

⁸⁷ Ѓорче Петров, Спомени-кореспонденција., 181.

⁸⁸ Хр. Сиљановъ, op. cit., I, 98.

М. Пандевски, Илинденското востание во Македонија, Скопје, 1978 г., 151.

⁸⁹ Ѓорче Петров, Спомени-кореспонденција., 179.

⁹⁰ Cf. Хр. Сиљановъ, op. cit., I, 198; Спомени на... Ив. Гарвановъ, 116;

М. Пандевски, Илинденското востание во Македонија., 154.

⁹¹ Cf. ф. 1092; Д. Димески, Гоце Делчев, Скопје, 1994 г., 137, ф. 895.

својата прерана смрт. А, се чини, позначајно било да се нашол сред битолските револуционери, каде Анастас Лозанчев, неконтролиран од никого, по примерот на Иван Гарванов, безочно ги туркал работите во најподготвениот округ на МРО кон востаничка разврска. Дотогаш, во Серскиот округ имало цврсти столбови Г. Делчевиот курс, како Јане Сандански, Таската Серски,⁹² Димитар Гуштанов.⁹³ Но кој можел тогаш да предвиди што било поприоритетно во дадената сложена, невротична ситуација!

Веста за познатото конгресно солунско решение стигнала до Гоце Делчев во Неврокопско, коешто, иако насетувано, го изненадило „како зимска грмотевица“.⁹⁴ Веднаш потоа, Гоце Делчев се договорил со Јане Сандански, Димитар Гуштанов⁹⁵ и Пеју Јаворов, да вложат најголеми напори за отфрлање на солунското решение.⁹⁶

„Гоце Делчев се надеваше дека неколкумина видни работници, кои се наоѓаа во тоа време во Бугарија, ќе содејствуваат во ист правец. Но тој сакаше да ја истакне, претходно, низ еден атентат по железничките линии, сета целисходност на својот план на дејство и после веќе да појде во Х (Солун) за лични објаснувања со ЦК.“⁹⁷

За таа цел било одржано и познатото февруарско Советување на Серскиот округ на МРО во с. Каракој⁹⁸ на тромеѓата помеѓу Серско, Демирхисарско и Неврокопско, при што Гоце Делчев добил целосна политичка поддршка за својата концепција.⁹⁹ Гоце Делчев извесно време престојувал во пештерата Капе на Али Ботуш.¹⁰⁰

Во ова време Гоце Делчев фанатично се стремел да ги покаже предностите на новиот стил на борба пред една можна востаничка авантура, која тој ја идентификувал како злосторство против народот. Оттаму доаѓа неговата изрека: „Јас сакам слобода за македонското население, а не за македонската земја“.¹⁰¹ Несомнено, доказите биле наменети за посвесните организациони маси, а не за Гарванов, Матов и Татарчев, кои веќе ја насочиле организационата централистичка машинерија кон саканиот правец. За нив, согласно со практичните резултати на теренот, постоело само наметнување на нивната концепција на ослободителната борба.

Во овој период, хектографираниот лист „Слобода или смрт“ што го уредувал поетот П.К. Јаворов, најдобро ги одразувал тогашните погледи на Гоце Делчев за новата подинамична концепција на борбени дејства.¹⁰²

⁹² Таската Серски (вистинско име: Атанас Спасов, с. Врања, Горноцумајско, 1880 г. - 1923г.) Македонски револуционер. Соработник на Јане Сандански.

⁹³ Cf. Хр. Андонов Полјански, op. cit., I, 236-237.

⁹⁴ П. К. Јаворов, Гоце Делчев, София, 1972 г., 108.

⁹⁵ Димитар Гуштанов (с. Крушово, Серски Демирхисар, 1876 г. - 1903 г.) Македонски револуционер. Загинува на 4 мај 1903 година во борбата кај с. Баница, Серско.

⁹⁶ П. К. Јаворов, Съчинения в три тома, т. 3 /проза/, Хайдушки копнения, София, 1971 г., 74.

⁹⁷ П. К. Јаворов, Гоце Делчев, София, 1972 г./ 110.

⁹⁸ Хр. Андонов Полјански, op. cit., I, 237.

⁹⁹ П. К. Јаворов, Хайдушки копнения, Съчинения., 71-74.

¹⁰⁰ П. К. Јаворов, Хайдушки копнения, Съчинения., 76-81.

Cf. Хр. Андонов Полјански, op. cit., I, 237.

Меѓутоа, сè било залудно. Залудни биле оспорувањата на легитимитетот на Солунскиот јануарски конгрес.¹⁰³ Залудни се покажале и Г. Делчевите неколкумесечни напори во внатрешноста на Македонија, заедно со серските револуционери, да изнуди ревизија на солунското решение. Залудна била и неговата остра писмена реакција, подготвена заедно со Пеју Крачолов-Јаворов, а адресирана до ЦК на МРО.¹⁰⁴ Евидентно, бројни фактори се испречиле пред него.

Гоце Делчев, во беспопштната трка со времето, ја извел познатата диверзантска акција на железничкиот мост и тунелот кај Ангиста.¹⁰⁵

Токму тогаш до него стигнала радосната вест дека од заточеништво во Подрум Кале, амнестиран со Февруарските /Падарски/ реформи, се вратил во Солун корифејот на МРО, Даме Груев.¹⁰⁶ Нормално се појавила нова, преголема надеж. Поради тоа, Гоце Делчев брза во Солун за да се сретне и размени мисли со својот „најсакан другар“ Груев.¹⁰⁷

Слободната проценка на Ѓорче Петров за Д. Груевата улога во тоа турбулентно време содржи грст неотпорности. Меѓутоа, поткрепена од Д. Груевата фаталистичка изрека: „Подобро ужасен крај, отколку ужас без крај!“¹⁰⁸ добила сила на легитимитет со висок коефициент на историска одговорност.

А, каде е вистината?

Дали може до неа да се допре при недостиг на базична изворна документација? Одговорот води до претпоставки, кои повеќе или помалку се доближуваат до неа.

Факт е дека Даме Груев најдоцна од сите авторитети на МРО се вклучил во расправите околу прашањето за востание, кога одлуката на Солунскиот јануарски конгрес веќе била на лице, а настаните кон востание зеле позабрзан тек.

Амнестиран со Падарските реформи, Даме Груев се вратил во Солун во април 1903 година, во предвечерјето на Солунските атентати.¹⁰⁹

¹⁰¹ Хр. Андонов Полјански, *op. cit.*, IV, 243, (124).

¹⁰² Cf. П. К. Яворовъ, *Свобода или смртъ/статии върху македонския въпросъ/*, второ издание. Съчинение на П. К. Яворовъ, Хемусъ, София, 1940 г., т. IV, 7-82.

¹⁰³ Легитимноста на Конгресот ја оспориле повеќемина македонски револуционери, меѓу кои се вбројуваат Пандо Кљашев, Славејко Арсов, Ѓорѓи Поп Христов, Христо Чернопеев, Лазар Димитров и др. Cf. М. Пандевски, *op. cit.*, II, Скопје, 1987 г.; Национално-освободителното движење на македонските и тракийските Българи, София, 1995 г., 305-306.

¹⁰⁴ „Писмото беше потпишано од Гоце Делчев и Пеју Јаворов. И двајцата категорички се спротивставија на решението на Конгресот“. (Лазаръ Димитровъ, *Моето участие въ револуц. движење въ Македония, Илюстрация Илинденъ*, София, 9/139, 3.)

¹⁰⁵ Cf. Гоце Делчев до Пеју Јаворов (23. 03/ 7 април н. стил 1903 г.) /Документи за борбата на македонскиот народ за самостојност и за национална држава, Скопје, 1981 г., I, 364. /

¹⁰⁶ *Ibidem.* Cf. Г. п. Христов, *Револуционната борба в Битолския окърг.*, 45.

¹⁰⁷ *Ibidem.*

¹⁰⁸ Cf. Д. Димески, Даме Груев -основоположник и организатор на македонското револуционерно движење (1893-1903 г.), -зб. Даме Груев во македонското националноосвободително движење, МАНУ, Скопје, 1989 г., 88, ф. 68.

¹⁰⁹ „Ме пуштија пред Велигден 1903 година. Се вратив во Солун, слободен“. (Спомени на Д. Груевъ, Б. Сарафовъ и Ив. Гарвановъ, МНИ, София, 1927, кн. V, 23)

Во Подрум Кале бил далеку од настаните, а во Солун, несомнено, имал стеснет видокруг. Опоколен од Иван Гарванов и неговиот антураж, еднострано информиран, просторно оддалечен од Гоце Делчев и Ѓорче Петров, Даме еднострано се приклонил кон носечката струја, која влечела кон востание. Кон тоа водела и зовриената атмосфера, создадена со костурските панични реакции, вратените печалбари, гемициската нестрпливост, османлиските репресалии, горноцумајската провокација, ‘одисејата’ на полковникот Анастас Јанков во Југозападна Македонија, навестената нова, уште поширока врховистичка ‘востаничка’ авантура во пролетта 1903 година и сл. Од друга страна, Фебруарските реформи, наметнати од европската, пред сè, австроунгарско-руска дипломатија, не ветувале ништо розово под мрачното македонско поднебје.

Во ваквата политичка констелација, Даме Груев морал да се определи. Изгледа, има голема специфична тежина искажувањето на Ѓорѓи Поп Христов: „Самиот Даме Груев го сметаше солунското решение за пребрзано, но еднаш земено и ние поставени пред свршен чин, требаше да го прифатиме и да се оди кон негово исполнување“.¹¹⁰

Бездруго, Даме Груев, како втемелувач, бил неприкосновен авторитет на МРО. Но зошто се нашол пред „свршен чин“? Зошто не се здружил со „пргавиот“ Гоце Делчев за заедничко рушење на спорното солунско решение? Дали сметал дека лавината тргнала, па сопирањето било залудно? Или пак, како огнен приврзаник на тогашната централистичка поставеност на МРО, на која, лично тој, од сè срце ѝ кумувал, не сакал да ја руши организационата дисциплина, да се спротивстави на ЦК на МРО, а уште полошо, на конгресното решение? Којзнае!

Познато е дека Даме Груев немал сјајни односи со клучните фактори на идејата за скорешно востание, поради што и немал намера да ги разубедува, иако, лично, го сметал солунското конгресно решение „за пребрзано“. Самиот Ѓорче Петров нагласува: „Даме ми објасни... оти со Матов и Татарчев не може да се работи“.¹¹¹ Даме Груев односите со нив ги расипал уште во Подрум Кале, во робијашка атмосфера. А за какви ‘добри’ односи со Иван Гарванов може да стане збор, кога самиот Гарванов тврди дека „малку остана Груев да биде убиен“ за време на последните вегетирачки дни на „Револуционерното“ братство во 1899 година.¹¹² А пак, што се однесува до Анастас Лозанчев, тој уште при своите први организациони чекори во Даме Груев гледал личен, огорчен ривал.¹¹³

Посебно значење има средбата меѓу двете водечки личности на МРО, Гоце Делчев и Даме Груев, која била одржана во предвечерјето на солунските атентати.¹¹⁴

¹¹⁰ Револуционната борба в Битолския окърг. Спомени от Георги п. Христов, София, 1953 г., 49.

¹¹¹ Ѓорче Петров, Спомени-кореспонденција, Скопје, 1984 г., 164.

¹¹² Спомени на... Ив. Гарвановъ., 1927 г., 121.

¹¹³ Cf. Спомени на Анастас Лозанчев, ракопис, АО ИНИ, Скопје, сл. IV. 68 и IV. 86.

¹¹⁴ П. К. Яворов, Гоце Делчев, София, 1972 г., 114-115.

¹¹⁵ Спомени на Д. Груевъ., София, 1927 г., 23.

Оваа нивна последна средба била мошне исцрпна. Од нејзините директни актери ни останаа во наследство само скржавите, лапидарни зборови на Даме Груев: „Дојде Делчев во Солун. Правеше приговори. Главно наоѓаше дека Серскиот санџак е наполно лишен од оружје. Ние го утешивме со ветување дека ќе му се остави потребното оружје. Делчев се успокои“.¹¹⁵

Гоце Делчев секогаш во Даме Груев гледал творец на МРО, поради што се однесувал кон него со посебен респект. Поради високите Г. Делчеви квалитети и неисцрпна револуционерна актива, не помалку Даме Груев го почитувал Гоцета. Несомнено, тоа било присутно и на оваа нивна последна средба, без оглед на разликите во гледиштата по основното прашање. Дури бил направен обид тие да се смалат. Така дошло до согласноста на Даме Груев, идните востанички акции да имаат четничко-партизански карактер.¹¹⁶ Покрај тоа, двајцата се согласиле за одложување на востанието за подоцна.¹¹⁷ И најпосле, без сомнение, овде било одлучено Даме Груев да го анимира Конгресот на Битолскиот, а Гоце Делчев на Серскиот револуционерен округ на МРО.¹¹⁸

Едно е сигурно. Солунската априлска средба со Даме Груев конечно му ги разбила сите илузии во правец на ревизија на солунското решение.

Во Солун, Гоце Делчев се сретнал и со гемиџиите, но не успеал да ги разубеди за одложување на акциите. Инаку, Гоце Делчев кон нив гаел посебна слабост. Познато е дека своевремено дури им донирал 5 илјади лева од миссионките.¹¹⁹ А еве сега, гемиџиите не го послушале, па кога Гоце Делчев го напуштал Солун, одекнале солунските атентати.¹²⁰

Македонија се нашла пред нов историски крстопат.

¹¹⁶ Л. Димитров, Моето учество во револуционерното движење во Македонија, (Хр. Андонов Полјански, *op. cit.*, III, 257.

¹¹⁷ Хр. Андонов Полјански, *op. cit.*, I, 241.

¹¹⁸ Сè оди во прилог на посочената констатација. (Сф. П. К. Яворов, Гоце Делчев, София, 1972 г., 115).

¹¹⁹ Спомени на Д. Груевъ, Б. Сарафовъ и Ив. Гарвановъ, МНИ, София, 1927 г., 72.

¹²⁰ Сф. П. К. Яворов, Гоце Делчев, София, 1972 г., 115.